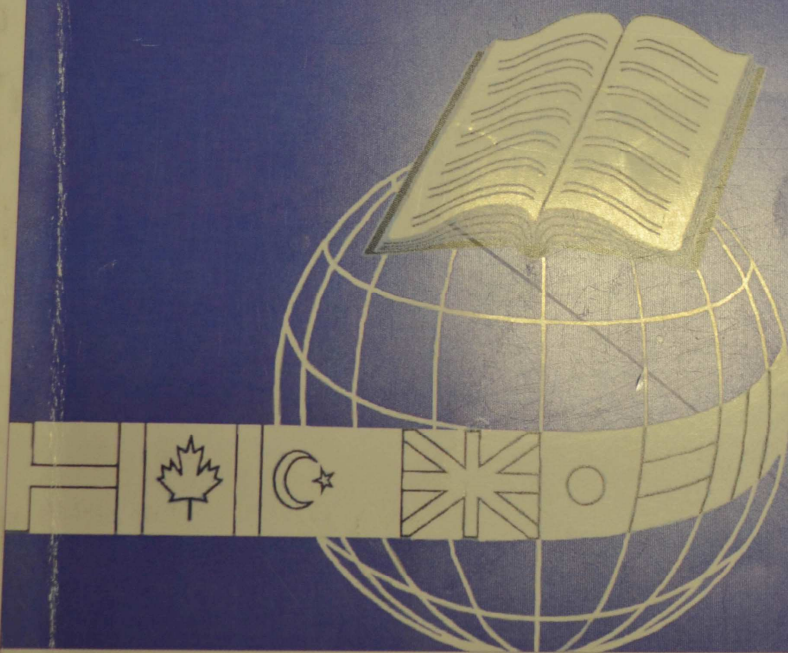

НАУКА І ОСВІТА

SCIENCE AND EDUCATION

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

Науково-практичний журнал
ПІВДЕННОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ АПН УКРАЇНИ

Спецвипуск:

6'2009

**проект: "Теоретико-методологічні
засади дослідження особистості"**

ЖАУКА І ОСВІТА

SCIENCE AND EDUCATION – НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

№ 6, ВЕРЕСЕНЬ, 2009

Науково-практичний журнал
Південного наукового
Центру АПН України
Рік заснування – жовтень 1997
Виходить 1 раз на два місяці

Спецвипуск.

Проект доктора психологічних наук,
професора О.П. Саннікової:

"Теоретико-методологічні засади дослідження
особистості"

(Упорядкування і наукова редакція доктора психологічних
наук, професора О.П. Саннікової)

Редакційна колегія

О.Я. ЧЕБИКІН, д. психол. н., професор, академік АПН України
(головний редактор),

А.М. БОГУШ, д. пед. н., професор, академік АПН України
(заступник гол. редактора, педагогіка, методика),

І.М. БОГДАНОВА, д. пед. н., професор,

Л.К. ВЕЛИТЧЕНКО, д. психол. н., професор,

В.Ф. ВЕНДА, д. психол. н., професор,

Н.Ф. КАЛІНА, д. психол. н., професор,

В.К. КАЛІН, д. психол. н., професор,

Е.Е. КАРПОВА, д. пед. н., професор,

З.Н. КУРЛЯНД, д. пед. н., професор,

А.Ф. ЛІНЕНКО, д. пед. н., професор,

Ю.Б. МАКСИМЕНКО, д. психол. н., професор,

Р.Ю. МАРТИНОВА, д. пед. н., чл.-кор. АПН України,

О.П. САННІКОВА, д. психол. н., професор,

С.М. СИМОНЕНКО, д. психол. н., професор,

Л.А. СНІГУР, д. психол. н., професор,

М.П. ЧЕРКАСОВ, ст. наук. співробітник

(відповідальний секретар).

ББК 74я 54

НЗ4

УДК 37 (05) "54-02"

Журн. Науково-практичний.

Педагогіка і психологія.

Зареєстровано 11. 06. 1997 р. серія КВ № 2802

© Південний науковий Центр АПН України, 2009

Рекомендовано до друку Вченою Радою
ПНЦ АПН України 22.06.2009 р. (Пр. № 7).
Здано до набору 23.06.2009 р. Підп. до друку 30.06.09.
Формат 70х108/16. Папір друк. №1.
Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 35. Ум. друк. арк. 31,25.
наклад 120 прим. Зам. № 19.
Комп'ютерна верстка О.І. Кисельова
Редакція англійських текстів Г.В. Мельниченко

Видається за сприяння Південноукраїнського державного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Адреса редакції: 65014 Одеса, вул. Пушкінська, 23.

Тел. 725-29-13 (головн. редактор, заст. головн. редактора; відповідальний секретар).

E-mail: NaukaiOsvita2006@rambler.ru

Санникова О.П. Эмоциональные явления: состояние и свойства.....	8
---	---

Розділ 1. Методологічні проблеми сучасної психології

Андреева И.Н. «Аффект» и «интеллект» эмоционального интеллекта	10
Ершова-Бабенко И.В. Ценностная сфера личности и личностная политравма в свете концепции осевого центрирования.....	12
Казанжи М.И. Особистісні механізми фасилитивної взаємодії.....	14
Колот С.А. Эмоциональная выразительность как позитивный ресурс эмоциональной работы.....	16
Кондрашихина О.А. Отношение личности к ситуации неопределенности: координаты детерминант	18
Куценко Г.В. Виклики і пріоритети сучасної освіти: час педагогічної картини світу.....	20
Массанов А.В. Суб'єктивні чинники виникнення психологічних бар'єрів у діяльності особистості.....	22
Сергеева А.В. Проблема становления интегральной идентичности личности профессионала.....	24
Солодухов В.Л. Роль метафоры в практическом и теоретическом мышлении личности.....	26
Спиридонова Л.К. Социальные аксиомы как средство изучения образа мира украинцев (сравнительно-культурный анализ)	28
Черножук Ю.Г. Сучасні підходи до вивчення інтелекту.....	30
Шевченко Н.Ф. Професійна свідомість психолога: механізм та функціонування.....	32

Розділ 2. Типове та індивідуальне в особистості професіонала

Бадалова М.В. Интеллектуальные референты психодиагностической деятельности студентов-психологов.....	34
Березовська І.В., Сидоренко Н.І. Особливості вольових проявів майбутніх педагогів.....	36
Бикова С.В. Взаємозв'язок показників схильності до ризику та психологічних факторів особистості (за Р. Кеттелом)	38
Василенко І.А., Ткаченко Т.О. Особливості конфліктності майбутніх педагогів з різним рівнем агресивності.....	40
Водолазська О.О., Голинська Г.С. Професійна спрямованість особистості майбутніх психологів.....	42
Галкіна Н.П., Галкіна О.О. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів у сфері обраної професії.....	44
Мазоха І.С. Психологічні особливості факторів особистості в осіб з різним рівнем агресивності.....	46
Орищенко О.А. Особенности общительности лиц, различающихся по типу эмпатии.....	48
Санникова А.А. Характеристика страхов, сопровождающих публичное выступление.....	50
Сорокина В.Н., Тайструк О.В. Индивидуальные особенности субъектов восприятия невербальных средств общения.....	52
Спринська З.В. Психологічний портрет осіб з різною гендерною ідентичністю.....	54

Розділ 3. Психологія особистісної активності в сучасному просторі

Варнава У.В. Влияние бесконтрольного просмотра телевизора на формирование личности ребенка старшего дошкольного возраста.....	56
Вовк Г.О. Взаємозв'язок релігійності та ціннісних орієнтацій особистості.....	58
Дин Синь Социальная адаптация иностранных студентов как проблема практической психологии образования.....	60
Дмишко О. Сенсожиттєві орієнтації осіб з різними рівнями інтернальності.....	62
Кадишева Л.Б. Почуття власної гідності і самоствавлення.....	64
Кошлань І.Г., Лизун С.М. Види та форми агресії у підлітків – представників сімей з різним стилем виховання.....	66
Резникова Е.А. Творчество как критерий выбора стратегий адаптационного поведения студентов.....	68
Рязанцева Е.Ю. Совладающее поведение у лиц с разным уровнем выраженности психологического кризиса.....	70
Солодухова О.Г. Стратегії творчості як засоби активної адаптації особистості.....	72
Страцинська І.А. Соціалізація та розвиток у житті особистості.....	74
Шевченко І.В. Локус контролю та особливості подолання складних ситуацій.....	76

Розділ 4. Психологічний супровід становлення особистості професіонала

Борисов В.А. Влияние психосоматических заболеваний на уровень личной активности.....	78
Васильєва О.А. До проблеми професійного самовизначення студентів.....	80
Король Л.М., Максимець С.М. Рівень научуваності студентів як фактор ефективності професійної підготовки.....	82
Костюк А.В. Особенности синдрома эмоционального выгорания у психологов системы МВД.....	84
Куцебо О.Н. К вопросу о защитных механизмах личности.....	86

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛЬОВИХ ПРОЯВІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

І.В. Березовська, Н.І.Сидоренко

Проблема волі займає одне з важливих місць в психології. Її вивченням займалися як вітчизняні (Л.І. Божович, К.Н. Корнілов, А.І. Висоцький, Є.П. Ільїн, В.А. Іванніков, В.К. Калін, А.Ц. Пуні, В.І. Селіванов, Д.Н. Узнадзе, Ш.А. Чхартішвілі, А.І. Щербаков), так і зарубіжні (R. Assagioli, L. Corno, J. Kuhl, K. Lewin та ін.) вчені. Як засвідчують дослідження цих та інших авторів важливою передумовою успішної учбово-професійної діяльності є розвиток у майбутніх фахівців певних вольових якостей. Тому такі риси особистості як активність, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість, які традиційно завжди відносилися до вольових, є необхідною умовою для адекватної поведінки в оточуючому середовищі.

В ряді досліджень (А.В. Биков, Т.І. Шульга та ін.) виявлено, що у студентському віці посилюються інтеграційні моменти у функціонуванні вольової регуляції. Разом з цим у літературі (О.Б. Барабаш, А.І. Висоцький, Н.М. Будрейка, Е.А. Пасніченко, Т.О. Тріфанова, С.М. Шингаєв та ін.) констатується певна недостатність волі у сучасних юнаків. Молодь, проявляючи вольові якості в одному виді діяльності, може не проявляти їх в інших. Різні рівні розвитку вольової регуляції у студентів можуть або сприяти в оволодінні професійною діяльністю, або навпаки, посилювати неспроможність змінюватися і міняти свою поведінку. Тому вивчення психологічних особливостей вольових проявів у майбутніх педагогів є актуальним питанням.

Метою дослідження є проведення теоретичного аналізу підходів з проблеми вольових якостей, їх класифікації та встановлення особливостей їх прояву у майбутніх педагогів.

Для реалізації поставленої мети нами було проведено дослідження зі застосуванням таких методів: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури; психодіагностичні методи: методика дослідження самооцінки вольових якостей студентів Н.Б. Стамбулової, опитувальник вольового

самоконтролю (ВСК) А.П. Зверькова та Є.В. Ейдмана, методика діагностики емоційної зрілості О.Я. Чебикіна, 16 PF опитувальник Р.Кеттелла, методика діагностики особистості на мотивацію до успіху та уникнення невдач Т. Елерса, методика дослідження локусу контролю Дж. Роттера; методи математичної статистики.

Експериментальне дослідження проводилося в Житомирському державному університеті імені Івана

66

Франка. Вибірка складала 232 студента.

У сучасних психологічних дослідженнях волі вагома частка належить роботам [3, 4, 5, 9 та ін.], в яких вчені намагаються розкрити її прояви з позиції вольових якостей. Водночас, переважна більшість фахівців при вивченні вольових якостей не уточнює їх розуміння, що суттєво ускладнює процес їх пізнання. Лише в окремих роботах вчені роблять спробу дати власне трактування вольовим якостям. Так, змістовне визначення цього поняття дав Є.П. Ільїн, визначивши вольові якості як особливості вольової регуляції, які проявляються в конкретних специфічних умовах, що обумовлені характером труднощів, що долаються [4; 116].

Вивчаючи вольові якості, В.А. Іванніков, Є.В. Ейдман [3] за особливістю прояву виділяють ситуативні та постійні їх характеристики. Схожа позиція зустрічається при вивченні вольових якостей Н.Б. Стамбуловою [7], де розглядаються два параметри вольових якостей: вираженість (наявність та стійкість прояву) та генералізованість (універсальність, широта якості).

З приводу проблеми класифікації вольових якостей можна відзначити відсутність єдиного підходу серед фахівців. У роботах переважно наводяться авторські підходи до узагальнення та класифікації вольових якостей (В.К. Калін, В.В. Нікандров, А.Ц. Пуні, П.А. Рудик, В.І. Селіванов, Е.П. Щербаков та ін.)

Так, ряд вчених [2, 5, 6, 9 та ін.] намагаються класифікувати вольові якості, пов'язуючи їх з визначенням основних функціональних проявів волі. Об'єктивним критерієм для розмежування функцій вольових якостей, на думку

В.І. Селіванова [9;133], є динаміка процесів гальмування та збудження. Автор поділяє вольові якості на ті, які викликають імпульс до прояву активності, прискорення або посилення розпочатої дії (збудження), та ті, які уповільнюють та послаблюють активність (гальмування). До першої групи він відносить ініціативність, рішучість, сміливість, енергійність, хоробрість, до другої – витримку, витривалість, терпеливість. За таким самим критерієм класифікує вольові якості Ф.Н. Гоноболін [2], але якості, які вчений відносить до виділених груп, дещо інші. Так, до групи якостей, які пов'язані з активністю належать рішучість, сміливість, наполегливість та самостійність, якості, які пов'язані з гальмуванням небажаних дій – витримка, витривалість, терплячість, дисциплінованість та організованість.

Дещо інший підхід, але на користь розвитку попереднього, наводиться в дослідженнях В.К. Каліна [5], де за основу була взята регуляція свідомістю проявів активності. Вчений виділив базальні (первинні) та системні (вторинні) вольові якості. Функціональні прояви базальних вольових якостей виражаються у односпрямованих регуляторних діях свідомості, які здійснюються в формі вольового зусилля та спрямовуються на підвищення рівня активності, підтримки необхідного рівня активності, зниження рівня активності. На основі цього вченим до базальних вольових якостей віднесено енергійність, терпеливість, витримку та сміливість. Сміливість віднесена до такої групи за проявом свідомості, яка забезпечує функціональну стійкість психіки в небезпечних ситуаціях.

На думку В.К. Каліна, системні вольові якості включають функціональні прояви не лише вольової сфери, але й емоційної та інтелектуальної [5;180]. Системність пов'язана з поєднанням базальних якостей, накопиченням знань, вмінь у вольовій регуляції та включення інтелектуальних та емоційних проявів. До таких якостей вчений відносить рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність та ін. Крім традиційних вольових якостей, В.К. Калін виділяє системну якість самоуправління організацією психічних функцій – це здатність та вміння легко (швидко і з найменшими енерговитратами) створювати і

підтримувати таку функціональну організацію, яка найбільш адекватна цілям і умовам предметної діяльності [5;180].

В інших дослідженнях воля розглядається як цілісне явище, що має просторово-часові та інформаційно-енергетичні параметри. Просторова характеристика полягає в спрямованості суб'єкта на самого себе, часова характеристика волі полягає в її процесуальності. На думку В.В. Нікандрова [6;59], вольове зусилля, при якому витрачається енергія, розглядається як енергетичний параметр. До інформаційних характеристик волі належать її компоненти, які вказують на відмінність одного вольового акту від іншого (мотив, ціль, спосіб дій та досягнутий результат). З урахуванням наведеного, автор пропонує розділити всі вольові якості на чотири групи. В просторовому параметрі провідною характеристикою є самостійність (незалежність, цілеспрямованість, впевненість); у часовому – наполегливість (завзятість, стійкість, твердість, терплячість, впертість, послідовність); в енергетичному – рішучість та самовладання, в інформаційному – принциповість [6;59-65].

Цікавий підхід до систематизації вольових якостей запропонував С.Л. Рубінштейн [8, с. 606]. На його думку, найважливішою вольовою якістю є ініціативність, яку вчений співвідносить з початковим етапом вольової дії. Далі необхідними для прояву волі виступають самостійність та незалежність. На етапі прийняття рішення важливу роль відіграє рішучість, яка проявляється в швидкості, впевненості та твердості. При виконанні дій суттєвими вольовими якостями виступають енергійність та наполегливість. Також для досягнення поставленої мети та виконання прийнятого рішення важливими якостями, на думку С.Л. Рубінштейна, виступають самоконтроль, витримка та самовладання.

На думку В.І. Селіванова [9;133], також об'єктивною основою для класифікацій вольових якостей є певні стадії у вольовому вчинку, але, на відміну від поглядів С.Л. Рубінштейна, М. Брихцина та інших, він підкреслює, що вольові якості особистості проявляються на всіх стадіях дії, але з різним ступенем вираженості.

Дещо інакше пропонує підходити до визначення вольових якостей А.І. Щербаков [10]. Автор виділяє серед них основні та відносить до них цілеспрямованість, ініціативність, організованість, дисциплінованість, завзятість, наполегливість, сміливість, рішучість, витримку, самовладання, хоробрість, мужність. В розвиток такого

67

підходу окремі фахівці відносили до основних вольових якостей самостійність (П.М. Якобсон, В.А. Крутецький та ін.), ретельність у виконанні (К.К. Платонов, Г.Г. Голубєв), впевненість (П.А. Рудик).

Слід зазначити, що в окремих роботах були зроблені спроби систематизувати вольові якості з урахуванням трудової, спортивної, військової діяльності, тобто надати їм професійної спрямованості. Найбільш опрацьованими в цьому плані є дослідження, що впроваджувалися в психології спорту і спрямовувалися на визначення провідних вольових якостей (Є.П. Ільїн, А.Ц. Пуні, Є.К. Фещенко та ін). За ступенем значимості для певного виду спорту вольові якості поділяються на загальні та основні. Загальні відносяться до всіх видів діяльності та є необхідною умовою її здійснення. Основні якості обумовлюють результативність в окремо взятому виді спорту. До основних вольових якостей А.Ц.Пуні відніс наполегливість та завзятість, сміливість та рішучість, самовладання та витримку.

Розглядаючи вольові якості, Є.П. Ільїн розподіляє їх на два класи: власне-вольові, в яких виділяє дві групи: пов'язані з цілеспрямованістю (терплячість, завзятість, наполегливість) та самовладанням (сміливість, витримка, рішучість); морально-вольові (самостійність та ініціативність, дисциплінованість та організованість, старанність та енергійність, героїзм та мужність, цілеспрямованість та самовладання).

Аналізуючи різноманітні класифікації щодо вольових якостей залежно від провідного компоненту, можна виділити дві великі групи:

1) класифікації, за основу яких був взятий функціональний компонент прояву волі, вольової регуляції, вольових дій (Ф.Н. Гоноболін, В.К. Калін, В.В. Нікандров, С.Л. Рубінштейн, В.І. Селіванов та ін.)

2) класифікації, побудовані на основі значущості вольових якостей для практичної діяльності (П.А. Рудик, А.Ц. Пуні, Є.П. Щербаков та ін.).

У своєму дослідженні ми будемо дотримуватися класифікації вольових якостей за їх функціональним проявом. Використання такого підходу дозволило умовно поділити всі вольові якості на дві групи: вольові якості, що пов'язані з активністю людини (цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, ініціативність, самостійність, рішучість, сміливість); вольові якості, що пов'язані з саморегуляцією (самовладання, витримка, терплячість, самоконтроль).

Аналізуючи результати проведеного дослідження прояву вольових якостей у майбутніх педагогів виявлено, що показники прояву вольових якостей (цілеспрямованості, сміливості та рішучості, наполегливості та завзятості, ініціативності та самостійності, самовладання та витримки, вольового самоконтролю) мають варіативність діапазону від мінімальних до максимальних значень.

Так, за показником цілеспрямованості, отримані дані варіювали від 8 до 40 балів, однак більшість з них згруповані в межах середнього рівня прояву (58%). Високий рівень має 20% досліджуваних та 22% - низький рівень. Середнє значення $\bar{x} = 25,3$. У порівнянні з іншими вольовими якостями цілеспрямованість має найвище середнє значення, що свідчить про здатність молоді ставити перед собою чіткі цілі та завдання, водночас якості, які сприяють досягненню поставленої мети, розвинені недостатньо.

Дані, які отримані за показником сміливості та рішучості, розподілені дещо по-іншому. Переважна більшість значень знаходяться в межах середнього рівня (64%), досить велика частка респондентів має низькі значення за цими показниками (27%). Лише 9% досліджуваних мають високі значення за показниками сміливості та рішучості. Середнє значення даного показника $\bar{x} =$

21,6 свідчить про недостатню стійкість його прояву та небажання студентів приймати відповідальні рішення.

Щодо показника ініціативності та самостійності, то середні бали прояву такої якості властиві 61% досліджуваним. Лише для 6% респондентів значення наближаються до максимальних, а для 33% досліджуваних - до мінімальних. Досить низьке середнє значення даного показника $x = 21,7$ серед всіх досліджуваних якостей може вказувати на те, що студенти не досить незалежні в своїх рішеннях і діях, не намагаються проявляти новаторство.

Такий попередній аналіз отриманих первинних даних, які характеризують рівень розвитку вольових якостей студентської молоді, обумовив необхідність диференціації їх в окремі підгрупи: студенти з високим рівнем прояву вольових якостей, середнім та низьким. За основу такої диференціації було покладено відмінності в рівнях розвитку вольових якостей.

Загалом, в усій вибірковій сукупності переважаючу групу становлять респонденти з низьким рівнем розвитку вольових якостей, що становить 43%, але, водночас, досить велику групу утворюють студенти з середнім рівнем розвитку цих якостей – 34%. Лише 23% досліджуваних мають високий рівень їх розвитку. Як бачимо, для студентської молоді більш вираженим є переважання середнього та низького рівнів розвитку вольової сфери. Ці дані можуть вказувати на недостатнє усвідомлення юнацтвом необхідності управляти власною діяльністю та прикладати зусилля при досягненні поставлених цілей, небажання брати відповідальність за власні вчинки та поведінку.

Подальше дослідження полягало у встановленні взаємозв'язку особливостей особистості з вольовими якостями, що дозволить нам уточнити, які з них більшою мірою пов'язані з формуванням саме вольових якостей. Результати кореляційного аналізу засвідчили значущі взаємозв'язки між різними вольовими якостями, а також між вольовими якостями та особливостями особистості.

Поведений аналіз кореляційних зв'язків між вольовими якостями дозволив виявити значущі зв'язки між показником цілеспрямованості та сміливості, рішучості ($r=0,53$; $p<0,01$), наполегливості, завзятості ($r=0,65$; $p<0,01$),

ініціативності, самостійності ($r=0,42$; $p<0,01$), самовладання, витримки ($r=0,40$; $p<0,01$), вольовим самоконтролем ($r=0,46$; $p<0,01$), наполегливістю ($r=0,52$; $p<0,01$). Також встановлені значущі

68

взаємозв'язки між сміливістю, рішучістю з наполегливістю, завзятістю ($r=0,42$; $p<0,01$), вольовим самоконтролем ($r=0,37$; $p<0,01$) та емоційною саморегуляцією ($r=0,34$; $p<0,01$). Плеяда взаємозв'язків утворена навколо показника самовладання, який позитивно корелює з цілеспрямованістю ($r=0,40$; $p<0,01$), наполегливістю та завзятістю ($r=0,39$; $p<0,01$), ініціативністю та самостійністю ($r=0,34$; $p<0,01$) вольовим самоконтролем ($r=0,50$; $p<0,01$) та ін. Проведений кореляційний аналіз показав наявність численних значущих взаємозв'язків між різними вольовими якостями. Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що у студентів-педагогів їх прояв характеризується цілісним системним утворенням у структурі особистості.

При розгляді кореляційних взаємозв'язків показників вольових якостей з особливостями особистості було встановлено, що показник цілеспрямованості корелює: позитивно з емоційною стійкістю ($r=0,34$; $p<0,01$), ініціативністю ($r=0,19$; $p<0,05$), соціальною сміливістю ($r=0,38$; $p<0,01$), високим самоконтролем ($r=0,33$; $p<0,01$) та мотивацією до успіху ($r=0,46$; $p<0,01$), негативно – з тривожністю ($r=-0,29$; $p<0,01$) та напруженістю ($r=-0,28$; $p<0,01$). Показник сміливості та рішучості корелює: позитивно з емоційною стійкістю ($r=0,29$; $p<0,01$), імпульсивністю ($r=0,31$; $p<0,01$), соціальною сміливістю ($r=0,38$; $p<0,01$), локусом контролю ($r=0,38$; $p<0,01$) та негативно з тривожністю ($r=-0,43$; $p<0,01$), напруженістю і занепокоєнням ($r=-0,37$; $p<0,01$), мотивацією до уникання невдач ($r=-0,31$; $p<0,01$). Показник ініціативності та самостійності позитивно корелює з імпульсивністю ($r=0,34$; $p<0,01$), соціальною сміливістю ($r=0,39$; $p<0,01$), високим самоконтролем ($r=0,30$; $p<0,01$), мотивацією до успіху ($r=0,44$; $p<0,01$) дипломатичністю ($r=0,41$; $p<0,05$) та негативно – з тривожністю ($r=-0,29$; $p<0,05$), нонконформізмом ($r=-0,23$; $p<0,01$) та напруженістю ($r=-0,19$; $p<0,01$). Вольовий самоконтроль високо значимо корелює з емоційною стійкістю

($r = 0,38$; $p < 0,01$), соціальною сміливістю ($r = 0,24$; $p < 0,01$), локусом контролю ($r = 0,43$; $p < 0,01$) та негативно – з підозрілістю ($r = -0,32$; $p < 0,01$), тривожністю ($r = -0,39$; $p < 0,01$) та напруженістю ($r = -0,53$; $p < 0,01$). Емоційна саморегуляція позитивно корелює з домінантністю ($r = 0,21$; $p < 0,01$), імпульсивністю ($r = 0,43$; $p < 0,01$), соціальною сміливістю ($r = 0,47$; $p < 0,01$), та негативно - з тривожністю ($r = -0,38$; $p < 0,01$), напруженістю ($r = -0,32$; $p < 0,01$) та мотивацією уникання невдач ($r = -0,31$; $p < 0,01$).

Узагальнюючи ці результати, можна сказати, що майбутніх педагогів характеризує тісний взаємозв'язок вольових якостей між собою. Також встановлені взаємозв'язки цих якостей з особистостями особистості: емоційною стійкістю, соціальною сміливістю, інтернальним локусом контролю та прагненням до успіху, що вказує на прагнення молоді досягати власних цілей та їх певну активну життєву позицію. Водночас, наявність значущих зв'язків з імпульсивністю, впевненістю в собі та розслабленістю свідчить, що досягають студенти-педагоги поставлених цілей, переважно, за рахунок уникання перешкод.

Підводячи підсумки виконаного дослідження, можна відмітити, що - узагальнення різних підходів щодо класифікації вольових якостей виявило відсутність єдиного підходу серед фахівців. З позиції функціонального прояву вольові якості можна умовно поділити на дві групи: ті, що пов'язані з активністю (цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, ініціативність, самостійність, рішучість, сміливість); вольові якості, що пов'язані з саморегуляцією (самовладання, витримка, терплячість, самоконтроль);

- виявлено, що серед майбутніх педагогів переважаючу групу становлять досліджувані з низьким та середнім рівнем розвитку вольових якостей;

- встановлено, що прояв вольових якостей взаємопов'язаний з такими особливостями особистості: емоціональна стійкість, соціальна сміливість, локус контролю, мотивація до успіху, де провідними виступають впевненість в собі та розслабленість.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Быков А.В.* Становление волевой регуляции в кризисные периоды развития личности // Прикладная психология и психоанализ. – 2002. - №4. – С. 5-25.
2. *Гоноболин Ф.Н.* Воля, характер, деятельность. – Минск, 1966. – 198 с.
3. *Иванников В.А. Эйдман Е.В.* Структура волевых качеств по данным самооценки // Психологический журнал. – 1990. – Т.10, № 3. – С. 39-49.
4. *Ильин Е.П.* Психология воли – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 288с.
5. *Калин В.К.* Классификация волевых качеств // Эмоционально-волевая регуляция поведения и деятельности. Тезисы всесоюзной конференции молодых ученых. Симферополь, 1983. – С. 175-182.
6. *Никандров В.В.* Систематизация волевых свойств человека // Вестник Санкт-Петербургского ун-та, 1995. – № 3. – С 58-65.
7. *Практические занятия по психологии.* Учебное пособие для институтов физ. культуры. – М., 1989. – 160 с.
8. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
9. *Селиванов В.И.* Проблема воли в советской психологии // Вопросы психологии. – 1964. – №1. – С. 83-93.
10. *Щербаков А.И.* Волевые процессы и свойства личности. – Л.: ЛГУ, 1963. – 96 с.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются разные подходы к проблеме классификации волевых качеств. Исследовано проявление волевых качеств у будущих педагогов и их взаимосвязи с личностными особенностями.

SUMMARY

The article presents different approach to problem of classification of volition qualities. The volition qualities were investigate in future teachers and their intercommunication with private peculiarities.

Березовська Ірина Володимирівна, кандидат психологічних наук, ст. викладач, Сидоренко Наталія Іванівна, кандидат психологічних наук, ст. викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

М. Житомир, вул. В.Бердичівська 40.